

Στους φοιτητές μου

Πίνακας Περιεχομένων

Αν δεν μπορείς να αποφύγεις κάτι, απόλαυσέ το!.....	9
Το σύνδρομο της τελειότητας	22
Οι γονείς	38
Οι βαθμοί	60
Ο δάσκαλος.....	90
Οι συμμαθητές	122
Η δύναμη της εικόνας	137
Η μελέτη	165
Η αξιολόγηση.....	191
Οι πανελλήνιες εξετάσεις.....	229
Τα φροντιστήρια & τα ιδιαίτερα.....	245
Μαθήτρια των πάντων για πάντα	246
Παράρτημα	261

ΑΝ ΔΕΝ ΜΠΟΡΕΙΣ ΝΑ ΑΠΟΦΥΓΕΙΣ ΚΑΤΙ, ΑΠΟΛΛΥΣΕ ΤΟ!

Η πιο εύκολη και πιο σκληρή διαπίστωση που θα μπορούσε να κάνει ένας παρατηρητής της σύγχρονης κοινωνίας είναι πως οι άνθρωποι δεν απολαμβάνουμε τη ζωή. Καταφέραμε να χάσουμε την ικανότητα να βρίσκουμε ικανοποίηση στην καθημερινότητά μας: στην εργασία, στο φαγητό, στην ψυχαγωγία, στη μάθηση. Δουλεύουμε άπειρες ώρες χωρίς να ικανοποιούμαστε ούτε από τη χρηματική μας αμοιβή ούτε από το αποτέλεσμα της δουλειάς μας ούτε από τη διάρκεια της. Τρώμε γρήγορα και ασυναίσθητα φαγητό κακής ποιότητας. Συνδυάζουμε την ψυχαγωγία με δουλειά (τα περίφημα γεύματα εργασίας ή οι κοινωνικές εκδηλώσεις). Στις παρέες που κάνουμε, οι φίλοι έχουν αντικατασταθεί από τους συνεργάτες ή τις «χρήσιμες» για το μέλλον γνωριμίες.

Οι σπουδές –ακόμα και τα βιβλία που διαβάζουμε– επιλέγονται με βάση τη λογική της επένδυσης: πόσο πιθανό είναι να αποδώσουν στο μέλλον; Πόσο θα μας βοηθήσουν να βρούμε δουλειά, να βελτιώσουμε τις αποδοχές μας, αν έχουμε ήδη δουλειά, ή πόσο θα βοηθήσουν να κάνουμε έναν καλό (να, πλούσιο εννοώ) γάμο; Ίσως γελάτε μ' αυτό το τελευταίο, αλλά η πραγματικότητα είναι έτσι ακριβώς. Όπως μου διηγήθηκε μια καλή φίλη από ιδιαίτερος εύπορη οικογένεια με σπουδές

στην Οξφόρδη, είδε την πλειονότητα των συμμαθητριών και συμφοιτητριών της να ακολουθούν την ίδια –προδιαγεγραμμένη σε μεγάλο βαθμό– πορεία: Αρσάκειο, γαλλικά και πιάνο, σπουδές φιλοσοφίας, ιστορίας της τέχνης (ή κάτι συναφές που αρμόζει σε μια καθωσπρέπει οικοδέσποινα) και γάμος.

«Υπερβολές» θα πείτε. Ξαναδείτε την ταινία «Τιτανικός» (ηθογραφία εκτός από *love story*) και προσέξτε τη σκηνή που η μητέρα της πρωταγωνίστριας, σε συζήτηση με τις φίλες της –επιβάτες της πρώτης θέσης– ξεστομίζει το ανεπανάληπτο: *«Σκοπός του πανεπιστημίου είναι να βρεις έναν καλό σύζυγο. Η Ρόουζ, το έχει ήδη αυτό».*

Σας ακούγεται ξένο προς εσάς; Πιθανώς. Πόσοι «αριστοκράτες» να διαβάζουν το βιβλίο μου; Εντάξει, έχω κι άλλα παραδείγματα, πιο καθημερινά και πιο πολιτικώς ορθά.

Παιδάκια δέκα ετών καλούνται να επιλέξουν δεύτερη και τρίτη γλώσσα (τα αγγλικά είναι δεδομένα κι έχουν ξεκινήσει απ' την κούνια) με βάση το «τι θα χρειαστεί όταν μεγαλώσουν». Και δεν είναι τα παιδάκια μόνο. Εγώ, στα τριάντα μου, έχοντας φτάσει τις τυπικές σπουδές στο απροχώρητο κι έχοντας λάβει όλη την επαγγελματική αποκατάσταση που θα μπορούσαν αυτές να μου προσφέρουν, ανέφερα σε συνάδελφο ότι θέλω να μάθω ιταλικά και αραβικά επειδή μου αρέσουν. Ξέρετε ποια ήταν η αντίδραση; «Τι να τα κάνεις αυτά; Ισπανικά και κινέζικα να μάθεις που είναι το μέλλον!» Σε ποιο ακριβώς μέλλον αναφερόταν, θα σας γελάσω, γιατί είχα την εντύπωση ότι το δικό μου το μέλλον είναι τώρα. Και επίσης, την εντύπωση ότι από ένα σημείο και μετά (αν όχι απ' την πρώτη στιγμή) πρέπει να μαθαίνουμε και πράγματα που απλώς μας ευχαριστούν.

Τρία χρόνια πριν, ο ξάδερφός μου έδινε πανελλήνιες. Κάποια στιγμή έπρεπε να διαλέξει τις σχολές που τον ενδιέφεραν για τη συμπλήρωση του μηχανογραφικού. Δεν θα μπω στα

κριτήρια της επιλογής. Η επαγγελματική αποκατάσταση είχε συντελεστή βαρύτητας 0,99. Εκείνο που παρατήρησα είναι ότι τα πιο ενδιαφέροντα και ξεχωριστά αντικείμενα σπουδών έχουν καταποντιστεί και θαφτεί στην κυριολεξία στα πιο απομακρυσμένα και λιγότερο προβεβλημένα τμήματα δευτεροκλασάτων (συγχωρήστε μου το χαρακτηρισμό, καταλαβαίνετε πώς τον χρησιμοποιώ) ΑΕΙ και ΤΕΙ. Οι πιο ξεχωριστές σπουδές έχουν βάση ακόμη και κάτω από 10. Τι βρίσκεται ψηλά; Τα πιο άχαρα και ασαφή αντικείμενα με μαθήματα που δεν θα μπορούσαν να προκαλέσουν το ενδιαφέρον κανενός, πόσο μάλλον ενός δεκαεπτάχρονου.

Και δεν είναι μόνο το ενδιαφέρον του αντικειμένου, αυτό είναι υποκειμενικό. Ακόμη και σε επίπεδο επαγγελματικής αποκατάστασης, συγκρίνετε τη ζωή ενός οινολόγου, για παράδειγμα, με αυτήν ενός στελέχους επιχειρήσεων. Ο πρώτος ζει και εργάζεται στην εξοχή, ξυπνάει κάθε πρωί με το κελάηδημα των πουλιών, πίνει ήσυχος το καφεδάκι του και σε 5-10 λεπτά βρίσκεται στο «γραφείο» του, δηλαδή στα αμπέλια. Εργάζεται με ηρεμία μέχρι κάποια στιγμή το μεσημέρι, μετά πηγαίνει στο σπίτι του, απολαμβάνει πιθανώς κι ένα ποτήρι αγνό κρασί, ξεκουράζεται και το απόγευμα επιστρέφει στο αμπέλι ή στο οινοποιείο του και δημιουργεί. Ο δεύτερος ξυπνάει απ' την εξάτμιση των μηχανών, δεν προλαβαίνει να πει καφέ, ξοδεύει μία ώρα στην κίνηση για να πάει στο γραφείο του (πιθανότατα κάποιο σκοτεινό 2x2 δωμάτιο) με το νευρικό σύστημα όχι στην καλύτερη δυνατή κατάσταση, εργάζεται μπροστά σε έναν υπολογιστή ή κλεισμένος σε αίθουσες συνεδριάσεων μέχρι τις επτά-οκτώ το βράδυ (στις καλές περιπτώσεις). Δεν ξέρω αν συμφωνείτε, αλλά εμένα η πρώτη πρόταση μου φαίνεται πιο δελεαστική.

Κι όμως το ΤΕΙ Οινολογίας είχε βάση 11.110 μόρια το 2009 και 12.009 μόρια το 2010· το τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης

Επιχειρήσεων του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών απ' την άλλη είχε βάση 18.158 μόρια το 2009 και 18.161 μόρια το 2010. Πού στηρίζεται η παράδοση (κατά την ταπεινή μου τουλάχιστον άποψη) αυτή διαφορά; Στηρίζεται στην υπόσχεση της επαγγελματικής και κυρίως της οικονομικής καταξίωσης, η οποία κρύβεται πίσω από τους άχαρους τίτλους. «Μ' αυτό θα βρεις δουλειά», «αυτοί οι επαγγελματίες βγάζουν πολλά λεφτά» και τέτοιου είδους παραινήσεις (για να μην πω υποδείξεις και υπαγορεύσεις) από γονείς, γνωστούς και γενικώς ανθρώπους που «ξέρουν», οδηγούν στην κατάσταση που περιέγραψα. Και το ακόμα πιο παράδοξο είναι πως οι τουριστικές σπουδές δεν έχουν ακόμη βρει τη θέση τους στο ελληνικό πανεπιστήμιο¹!

Και ξέρετε το χειρότερο; Δεν είναι καν αλήθεια η υπόσχεση της επαγγελματικής αποκατάστασης και της οικονομικής ευμάρειας. Αυτό, όμως, θα το συζητήσουμε στο ειδικό κεφάλαιο των πανελληνίων εξετάσεων.

Αυτό που προσπαθώ να πω είναι πως με κάποιον πολύ περίεργο τρόπο έχουμε βγάλει απ' τη ζωή μας την ευχαρίστηση, έχουμε αρνηθεί την προσωπικότητα και τις εξατομικευμένες επιλογές. Στο σχολείο μάς έμαθαν (και σ' αυτό συμφωνούν και η βιολογία και η θρησκεία) ότι ο άνθρωπος ξεχωρίζει απ' τα υπόλοιπα ζώα για χάρη στο μυαλό του και την προσωπική βούληση. Το βασικό του όπλο, μας είπαν, είναι το μυαλό του. Ε, αν κοιτάξει κανείς τον δυτικό άνθρωπο του 2012, μοιάζει με προβατάκι που πηγαίνει όπου και τα υπόλοιπα χωρίς να εξετάζει αν είναι γκρεμός ή εύφορο λιβάδι. Από τα ρούχα μέχρι την επιλογή δουλειάς και συντρόφου ακολουθούμε τις προσταγές της μόδας, τις προτάσεις δηλαδή των περιοδικών, των τηλεοπτικών εκπομπών και των διαφημίσεων.

---

¹ Πρόσφατα ανακοινώθηκε ότι η ίδρυση σχετικού τμήματος σε ΑΕΙ, θα λειτουργήσει ίσως μετά από χρόνια. Μέχρι τότε, η «βαριά βιομηχανία» της Ελλάδας θα στηρίζεται στο σχετικό τμήμα του ΤΕΙ Αθηνών και σε ανθρώπους ανεπαρκώς καταρτισμένους στο αντικείμενο.

Για τα περισσότερα απ' τα στοιχεία της καθημερινότητας, που θα μπορούσαν να είναι πηγές ευχαρίστησης και ικανοποίησης, ευτυχίας δηλαδή, έχουν γραφτεί αρκετά κι έχουν ειπωθεί περισσότερα. Όχι ότι τους έχουμε δώσει ιδιαίτερη σημασία, αλλά υπάρχουν. Τη μάθηση, όμως, την εκπαίδευση και την παιδεία, κανείς μέχρι τώρα δεν προσπάθησε να τις συνδέσει με την απόλαυση και την ευχαρίστηση. Θεωρείται το αντίστοιχο της αμειβόμενης εργασίας για τα παιδιά και όλοι την κατατάσσουν στις επαγγελματικές υποχρεώσεις τους. Οι ενήλικοι που έχουν τελειώσει το πανεπιστήμιο ή έχουν βρει εργασία δεν τη χρειάζονται! Άμα έχεις κάνει ένα από τα δύο, έχεις καθαρίσει με τα βιβλία, τα ξέρεις όλα αсуζητητί. Διαφωνώ, προφανώς, και θα το συζητήσουμε στο τελευταίο κεφάλαιο. Ας πάμε πρώτα στα παιδιά.

Επιτρέψτε μου κατ' αρχάς να θεωρώ πως ένα παιδί δεν πρέπει να έχει επαγγελματικές υποχρεώσεις. Επιτρέψτε μου επίσης να διαφωνήσω με τον τρόπο που αντιμετωπίζεται σήμερα η τυπική εκπαίδευση, δηλαδή το σχολείο. Για μένα το σχολείο και τα βιβλία υπήρξαν μια πολύ σημαντική πηγή ικανοποίησης και χαράς. Δεν αναφέρομαι στην προοπτική ενός καλύτερου μέλλοντος που σήμαινε πάντα η απόκτηση γνώσεων. Αναφέρομαι σε αυτή καθαυτή τη διαδικασία της εκπαίδευσης.

Σ' αυτό το βιβλίο θα προσπαθήσω να σας περιγράψω τον κόσμο του μαθητή όπως εγώ τον έζησα. Θα προσπαθήσω να σας δείξω πώς να απολαμβάνετε τις ώρες που περνάτε στο σχολείο πετυχαίνοντας παράλληλα πολύ καλά αποτελέσματα. Σε αντίθεση με την πλειονότητα των συμμαθητών μου, εγώ απολάμβανα το ρόλο της μαθήτριας και πιστεύω πως αυτό συνέβαλε σημαντικά στα καλά αποτελέσματα. Πραγματικά διασκεδάζα την ώρα του μαθήματος, κάποιες φορές ακόμα και την ώρα της μελέτης. Και το απολάμβανα γιατί κατάφερα να αντεπεξέρχομαι στις απαιτήσεις του χωρίς να καταβάλλω υπεράνθρωπες

απάνθρωπες προσπάθειες. Είχα βρει το «μυστικό» να μαθαίνω ευχάριστα και είχα εστιάσει στην ωραία πλευρά της διαδικασίας, που είναι και η μόνη που αξίζει τελικά.

Αν μείνετε μαζί μου μέχρι την τελευταία σελίδα του βιβλίου, σας υπόσχομαι ότι θα αρχίσετε να χαίρεστε την παρουσία σας στην τάξη σχεδόν όσο και στο προαύλιο ή στις εκδρομές. Κι αν δεν σας αρκεί αυτό, σας υπόσχομαι πως αυτό το βιβλίο θα σας δείξει πώς να διατηρήσετε ή να πετύχετε υψηλές επιδόσεις μελετώντας πολύ λιγότερο απ' όσο φαντάζεστε ότι χρειάζεται, με πολύ λιγότερα χρήματα απ' όσα ξοδεύουν οι γονείς σας σήμερα και χωρίς να χρειαστεί να θυσιάσετε όλα αυτά που αγαπάτε να κάνετε. Ίσα-ίσα, *για να είστε καλοί μαθητές επιβάλλεται να κάνετε πράγματα που αγαπάτε*. Επιβάλλεται να παίζετε, επιβάλλεται να έχετε χρόνο για τους φίλους σας, επιβάλλεται να βλέπετε τηλεόραση, επιβάλλεται να ταξιδεύετε, επιβάλλεται να αθλείστε, επιβάλλεται να διασκεδάσετε, επιβάλλεται να ζείτε.

Ξεχάστε λίγο τις προκαταλήψεις και τα στερεότυπα, ανοίξτε την καρδιά σας, βάλτε το δυνατότερο όπλο σας (το μυαλό) σε λειτουργία και ακολουθήστε με σε ένα όμορφο ταξίδι. Θα δείτε πώς με την κατάλληλη αντιμετώπιση, αυτό που συνηθίζουν να λένε οι μεγάλοι (για τους λάθος λόγους και όχι με πολύ πειστικό τρόπο, είναι αλήθεια) πως «τα μαθητικά χρόνια είναι τα καλύτερα», έχει αρκετή δόση αλήθειας.

Αν σας ενδιαφέρει η προσωπική συλλογή μου απ' τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, έχω 12/12 αριστεία και βραβεία απ' το γυμνάσιο και το λύκειο, ήμουν κάθε χρονιά, κάθε τρίμηνο η καλύτερη της τάξης μου, αποφοίτησα με 19,8, μπήκα σε μια σχολή με βάση κοντά στο 19, πήρα Proficiency απ' το Cambridge στην πρώτη λυκείου, και διάφορα τέτοια.

Όσο για την επαγγελματική μου αποκατάσταση; Στα 21 εκπροσωπούσα το Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών σε

διακρατικές συναντήσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση, στα 24 δίδαξα για πρώτη φορά σε αμφιθέατρο στο πανεπιστήμιο σε προπτυχιακό τμήμα, στα 25 σε μεταπτυχιακό, στα 28 έγινα σύμβουλος στο Υπουργείο Ανάπτυξης και διάφορα τέτοια, επίσης.

Χωρίς ιδιωτικό σχολείο, χωρίς ιδιαίτερα μαθήματα και φροντιστήρια (με εξαίρεση την τρίτη λυκείου), χωρίς διάβασμα στις καλοκαιρινές διακοπές ή στις διακοπές των Χριστουγέννων και του Πάσχα, χωρίς διάβασμα τα Σαββατοκύριακα. Α! και χωρίς κομματικό ή άλλου είδους βύσμα. Ούτε κατά διάνοια. Στη γη το βύσμα, σε άλλο γαλαξία εγώ. Επίσης, α! και χωρίς πλούσια-ισχυρή οικογένεια να με στηρίζει. Όσο για την τύχη, δεν πιστεύω ότι παίζει καθοριστικό ρόλο. Τα πράγματα στη ζωή ούτε τυχαίνουν ούτε μας βρίσκουν. Τα κάνουμε να τυχαίνουν και τα βρίσκουμε. Κι άμα χρειαστεί, τα προκαλούμε. Η τύχη, οι αστάθμητοι δηλαδή παράγοντες, μπορούν να μας δυσκολέψουν ή να μας διευκολύνουν. Αυτό μόνο.

Δεν περιαντολογώ από ματαιοδοξία, πιστέψτε με. Θέλω μόνο να ξεκαθαρίσω ότι όσα θα διαβάσετε (ορισμένα από τα οποία είναι μάλλον αιρετικά) δεν είναι από απογοήτευση ή απωθημένα επειδή δεν τα κατάφερα εγώ. Δεν διαβάζετε έναν άνθρωπο που «όσα δεν φτάνει η αλεπού τα κάνει κρεμασάκια». Διαβάζετε μια καταξιωμένη επαγγελματία που έχει φτάσει στο τέρμα των σπουδών έχοντας υπάρξει πάρα πολύ επιτυχημένη μαθήτρια. Σκοπός μου είναι να σας δείξω ότι η επιτυχία στο σχολείο και στον επαγγελματικό στίβο δεν προϋποθέτει βαρυφορτωμένο πρόγραμμα και δυσάρεστες εμπειρίες. Το αντίθετο, θα έλεγα. Όσο πιο ωραία περνάς στο σχολείο (και σπουδήποτε αλλού, δηλαδή), με όσο μεγαλύτερο κέφι κάνεις κάτι, τόσο πιο πιθανό είναι να επιτύχεις.

Δεν είμαι ψυχολόγος, δεν είμαι σύμβουλος εκπαίδευσης, δεν είμαι κανενός είδους «ειδικός». Είμαι μια μαθήτρια που

πάντα αναρωτιόμουν γιατί κάποιοι συμμαθητές μου είχαν χαμηλότερες επιδόσεις από μένα ενώ διάβαζαν περισσότερο. Είμαι, επίσης, μια δασκάλα που αναρωτιέμαι γιατί κάποιοι φοιτητές μου, που έγραψαν άριστα στις πανελλήνιες για να μπουνο στο τμήμα που διδάσκω, συμπεριφέρονται εντελώς αυτοκαταστροφικά και γκρεμίζουν σε μέρες ό,τι έχτιζαν για χρόνια. Γιατί αδυνατούν στην κυριολεξία να αφιερώσουν 15 λεπτά την εβδομάδα προκειμένου να εμποδίσουν την ύλη που διδάσκονται στο μάθημά μου. Γιατί, ακόμα χειρότερα, δεν μπορούν να απαντήσουν σε απλές ερωτήσεις αριθμητικής, που απαιτούν γνώσεις δημοτικού ή το πολύ γνώσεις γυμνασίου. Λες και το καλοκαίρι που μεσολάβησε απ' το λύκειο ως το πανεπιστήμιο κάποια άγνωστη δύναμη τους μετάλλαξε και τους έκανε διαφορετικούς ανθρώπους. Λες και υπεβλήθησαν σε λοβοτομή και διέγραψαν απ' το μυαλό τους όλα όσα είχαν μάθει μέχρι τότε.

Οι απαντήσεις που έδωσα στα παραπάνω ερωτήματα με τον καιρό και η διάθεσή μου να τις μοιραστώ μαζί σας, με οδήγησαν να γράψω αυτό το βιβλίο. Μαζί με το ότι δεν αντέχω άλλο την κακοποίηση που υφίστανται σήμερα οι μαθητές.

Είναι θλιβερό να βλέπεις δεκάχρονα παιδάκια να ξυπνούν στις επτά το πρωί, να παίρνουν πρωινό όρθια και με την ψυχή στο στόμα, να φορτώνονται στα αδύναμα ωμάκια τους μια τσάντα που ζυγίζει δέκα κιλά, να πηγαίνουν στο σχολείο στις οκτώ, να επιστρέφουν στο σπίτι στις τέσσερις, να τρώνε επίσης με την ψυχή στο στόμα το μεσημεριανό τους, να φεύγουν αμέσως για φροντιστήριο, να συνεχίζουν με μαθήματα ξένων γλωσσών, να γυρίζουν βράδυ στο σπίτι, να μελετούν μέχρι τα μεσάνυχτα, μόνο και μόνο για να επαναλάβουν το ίδιο ακριβώς πρόγραμμα την επόμενη μέρα. Και να αφιερώνουν το Σαββατοκύριακο σε περισσότερα φροντιστήρια, σε ιδιαίτερα, σε μαθήματα μπαλέτου και μουσικής... Και οι καλοκαιρινές διακοπές να μην είναι πια διακοπές. Οι τρεις μήνες έχουν

συρρικνωθεί στην καλύτερη περίπτωση σε έναν. Οι άλλοι δύο ξοδεύονται σε φροντιστήρια για τα κενά της προηγούμενης χρονιάς, σε φροντιστήρια για τα μαθήματα της επόμενης χρονιάς, σε εντατικά για να μάθει το παιδί δύο και τρεις ξένες γλώσσες πριν τελειώσει το σχολείο.

Είναι θλιβερό να βλέπεις εφήβους να αναθεματίζουν την ώρα και τη στιγμή που κάποιος ανακάλυψε το σχολείο, να θεωρούν τους δασκάλους και τους γονείς εχθρούς, να έχουν μονίμως νεύρα, να μισούν τα βιβλία, να στοιβάζονται σε τεράστια και απρόσωπα κλαμπ. Εκεί όπου ο ηχητικός θόρυβος είναι αρκετά έντονος ώστε να καταφέρνουν να μην ακούν όλα αυτά τα «πρέπει» που υπάρχουν στη ζωή τους. *Πρέπει* να παίρνεις καλούς βαθμούς, *πρέπει* να μάθεις γλώσσες, *πρέπει* να έχεις ωραίο σώμα, *πρέπει* να κάνεις θυσίες για το μέλλον, *πρέπει* να μπεις στο πανεπιστήμιο, *πρέπει* να είσαι καλύτερος απ' τους υπόλοιπους.

Είναι θλιβερό και εξοργιστικό να μαθαίνεις για παιδιά που αυτοκτόνησαν επειδή δεν μπήκαν στο πανεπιστήμιο. Είναι θλιβερό να βλέπεις πρωτοετείς φοιτητές να θεωρούν ότι έχουν επιτελέσει το χρέος τους προς τον εαυτό τους, προς τους γονείς τους και προς την κοινωνία. Και να απαιτούν πτυχίο σε όσα χρόνια θέλουν, χωρίς διάβασμα, με αντιγραφή, δουλειά που να μην απαιτεί κόπο, αναγνώριση, καταξίωση, πολλά λεφτά. Να πετούν στα σκουπίδια τον κόπο τους και να αναλώνουν το σύνολο της ημέρας τους με έναν καφέ ή ένα ποτό στο χέρι, μπροστά από έναν υπολογιστή ή μια παιχνιδιομηχανή. Να τελειώνουν το σχολείο μάχιμοι και να μπαίνουν στο πανεπιστήμιο κουρασμένοι.

Είναι, επίσης, θλιβερό να βλέπεις γονείς να δουλεύουν δεκαπέντε ώρες την ημέρα για να πληρώνουν την εξωσχολική εκπαίδευση των παιδιών τους αντί να αξιοποιούν τουλάχιστον τις μισές από αυτές για να ζουν μαζί με τα παιδιά τους και

για να αφιερώνουν χρόνο στον εαυτό τους. Γονείς που πιέζουν αφόρητα τα παιδιά τους να παρακολουθούν ολοένα και περισσότερα μαθήματα για να αποκτήσουν περισσότερα εφόδια και να ζήσουν μια καλύτερη ζωή που δεν έρχεται ποτέ. Γονείς που εξαντλούν την αυστηρότητά τους στα τυπικά και δεν προλαβαίνουν να δουν την ουσία.

Είναι θλιβερό να έχουμε γίνει μια κοινωνία που ζει για να δουλεύει ή για να πηγαίνει σχολείο. Και χωρίς κανένα κέρδος. Το γεγονός ότι οι Έλληνες πλέον περνούν πολύ περισσότερες ώρες ημερησίως στα θρανία και πολύ περισσότερα χρόνια στην εκπαίδευση, δεν έχει καν ως αποτέλεσμα να μαθαίνουν περισσότερα. Κι αυτό είναι τουλάχιστον άξιο απορίας. Αν δεν μαθαίνουν, τι κάνουν όλες αυτές τις ώρες που ξημεροβραδιάζονται σε σχολεία και φροντιστήρια;

Για τους μεγαλύτερους, δεν ξέρω... Στα εξήντα μου, ίσως είμαι σε θέση να πω τι πρέπει να κάνει κανείς για να ζήσει καλύτερα. Για τους μαθητές, όμως, κάτι νομίζω ότι μπορώ να πω τώρα. Ακόμη κι αν ο στόχος σας είναι το «άριστα», το πανεπιστήμιο ή μια καλή δουλειά, η διαδρομή ως εκεί μπορεί να γίνει από λίγο ως πολύ πιο ευχάριστη. Στο χέρι σας είναι. Στις σελίδες που ακολουθούν, θα μοιραστώ μαζί σας την εμπειρία των πολλών χρόνων που πέρασα ως μαθήτρια και θα προσπαθήσω να σας εξηγήσω δυο-τρία απλά πράγματα που αν εφαρμόσετε, θα καταφέρετε να έχετε καλύτερες επιδόσεις με λιγότερο κόπο και κυρίως με περισσότερη ευχαρίστηση και ουσιαστικότερο όφελος.

Επιπλέον, με βάση τη δεκάχρονη εμπειρία μου στην αντίπερα όχθη, ως διδάσκουσα στο Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, θα προσπαθήσω να σας εξηγήσω και πώς αισθάνεται, πώς σκέφτεται ο δάσκαλος ή ο καθηγητής. Τις περισσότερες διαπιστώσεις που έκανα ως μαθήτρια, τις επιβεβαίωσα και τις συμπλήρωσα κατά τη διάρκεια της θητείας μου ως καθηγήτρια.

Κάποιες απ' αυτές, πολύ λίγες, τις αναθεώρησα. Το μεγαλύτερο κέρδος μου ήταν ότι μπήκα στη λογική των δασκάλων και κατάλαβα καλύτερα τη συμπεριφορά τους. Κατάλαβα το «γιατί», το κίνητρο και τις επιδιώξεις πίσω από ενέργειες, οι οποίες από τη θέση της μαθήτριας φαίνονταν ανεξήγητες. Κι αυτό μου επέτρεψε να αντιληφθώ συγκεκριμένα και σαφώς αυτά που ενστικτωδώς έκανα στο σχολείο και με βοηθούσαν να είμαι καλύτερη μαθήτρια.

Πριν απ' όλα, θα προσπαθήσω να καταρρίψω ορισμένους μύθους που περιβάλλουν την εκπαίδευση και δυσκολεύουν τη ζωή των μαθητών. Αν απομυθοποιήσετε τους βαθμούς, τις εξετάσεις, την τελειότητα ως στόχο και άλλα τέτοια δεινά, όλα θα είναι ευκολότερα. Το πιστεύω ακράδαντα.

Το βιβλίο μου απευθύνεται κυρίως σε μαθητές πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Ίσως, όμως, φανεί χρήσιμο και σε φοιτητές και σίγουρα θα ήθελα να το διαβάσουν και οι γονείς των μαθητών. Για τους μαθητές των πρώτων τάξεων του δημοτικού θα είναι δύσκολο να παρακολουθήσουν τη συλλογιστική μου και οι γονείς τους θα χρειαστεί να εξηγήσουν πώς αυτά που περιγράφω μπορούν να γίνουν πράξη από τους ίδιους. Επιπλέον, πολλοί γονείς, από τη διακαή επιθυμία τους να παρέχουν στα παιδιά τους την καλύτερη δυνατή μόρφωση, υπερβάλλουν ή οδηγούνται σε επιλογές που έχουν τα αντίθετα από τα επιθυμητά αποτελέσματα. Ελπίζω οι παρατηρήσεις μου να τους φανούν σε κάποιο βαθμό χρήσιμες και να τους προβληματίσουν, ίσως, ως προς την αντιμετώπιση που έχουν απέναντι στα παιδιά-μαθητές.

Μη φανταστεί κανείς πως τα μυστικά, στα οποία αναφέρθηκα, έχουν καμιά μυστικιστική ή μαγική διάσταση που θα μεταμορφώσουν τους πάντες σε φωστήρες. Μακάρι να είχαν, αλλά πολύ φοβάμαι ότι δεν υπάρχουν τέτοια. Κάποιοι ίσως γελάτε, αλλά το έχω ζήσει και αυτό. Δεν θα ξεχάσω ποτέ μια

συμμαθήτριά μου στο γυμνάσιο, η οποία εμφανίστηκε μια μέρα στο σπίτι μου και μου ζήτησε μια διπλή κόλλα από το τετράδιό μου. Επρόκειτο να γράψει διαγώνισμα στα μαθηματικά και θεώρησε πως απ' τη στιγμή που εγώ έγραφα συνέχεια είκοσι, μια κάποια συμβολή σ' αυτό θα είχε και το «τυχερό» μου τετράδιο! Όπως μου είπε, ήθελε να χρησιμοποιήσει φύλλα απ' το δικό μου τετράδιο για να της φέρουν γούρι. Σας τ' ορκίζομαι, πρόκειται για περιστατικό πέρα για πέρα αληθινό και ακριβές.

Μην αμφιβάλει κανένας· και κόπος χρειάζεται και προσπάθεια. Και χρόνο με το χρόνο, θα γίνεστε καλύτεροι επειδή θα κάνετε κτήμα σας τα όσα θα διαβάσετε στο βιβλίο μου, επειδή θα τα προσαρμόσετε στην προσωπικότητά σας και στον τρόπο της δικής σας ζωής, επειδή ακόμα θα τα εμπλουτίσετε και θα τα εξελίξετε.

Δεν ισχυρίζομαι πως δεν υπήρχαν μέρες που δεν ήθελα να πάω σχολείο, αλλά να κοιμηθώ λίγο παραπάνω, να πάω βόλτα, να δω περισσότερη τηλεόραση. Φυσικά και υπήρχαν. Και κάποιες φορές ενέδωσα κιόλας στον πειρασμό. Δεν ισχυρίζομαι ότι είναι ευχάριστη, πόσο μάλλον απολαυστική, η διαδικασία των εξετάσεων. Ψυχοφθόρος και δύσκολη είναι. Το πόσο ψυχοφθόρος ή το πόσο δύσκολη θα είναι, όμως, εξαρτάται και από εμάς τους ίδιους. Και σίγουρα, εξαρτάται από εμάς (αποκλειστικά θα έλεγα) το πόσο επιτυχημένη θα είναι.

Δεν μπορώ και δεν μπορείτε να τα κάνετε όλα εύκολα. Μπορούμε μαζί, όμως, να κάνουμε ένα μεγάλο μέρος αυτών εύκολα. Στο κάτω-κάτω της γραφής, *αν δεν μπορείς να αποφύγεις κάτι, το καλύτερο που έχεις να κάνεις είναι να το απολάυσεις!*

Το σχολείο είναι απ' αυτά που δεν μπορούμε να αποφύγουμε. Επομένως, ας βρούμε τον τρόπο να το απολαμβάνουμε. Και, όπως ξαναείπα, η επιτυχία συνδέεται άμεσα με την απόλαυση και μάλιστα αμφίδρομα. Όσο περισσότερο απολαμβάνουμε κάτι

τόσο περισσότερο προσπαθούμε (άρα πετυχαίνουμε). Και όσο πιο επιτυχημένοι είμαστε σε έναν τομέα τόσο μεγαλύτερη απόλαυση μας δίνει η ενασχόληση μαζί του (άρα προσπαθούμε).

Εύχομαι καλή ανάγνωση. Σας υπόσχομαι ένα ταξίδι στα σχολικά θρανία και βιβλία διαφορετικό απ' ό,τι φαντάζεστε. Ένα ταξίδι διασκεδαστικό και ανατρεπτικό. Ελπίζω και εύχομαι τα δικά μου μάτια να σας βοηθήσουν να βρείτε τις δικές σας ομορφίες στον θαυμαστό μαθητικό κόσμο και να αρχίσετε να απολαμβάνετε την υποχρεωτική, έτσι κι αλλιώς, παρουσία σας εκεί.

Μαρίνα Ψιλούτσικου

ΥΓ₁. Όλο το βιβλίο μου είναι διανθισμένο με πραγματικά παραδείγματα. Θεωρώ πως είναι καλύτερο και πιο κατανοητό να μιλάει κανείς με παραδείγματα παρά με θεωρία μόνο. Για το σκοπό αυτό, θα μου ήταν πολύ εύκολο να επινοήσω καταστάσεις ή συμβάντα που θα ταίριαζαν για να υποστηρίξω τις απόψεις μου. Δεν το έκανα. Με περισσότερα από είκοσι πέντε χρόνια στην εκπαίδευση, έχω ζήσει περισσότερα παραδείγματα απ' όσα μπορείτε να αντέξετε. Η μόνη αλλαγή είναι στα ονόματα, όπου χρειάζεται, για να μην εκθέσω κανέναν.

ΥΓ₂. Θα ήταν μεγάλη μου χαρά να δεχτώ μηνύματα με τα σχόλια και τις παρατηρήσεις σας στο mpsiloutsikou@gmail.com. Η πρόθεσή μου είναι να απαντήσω σε όλα. Εύχομαι να είναι τόσα που να μην έχω το χρόνο να το κάνω. Σίγουρα, όμως, θα βρω το χρόνο να τα διαβάσω όλα και ακόμα πιο σίγουρα θα προσπαθήσω να μάθω απ' αυτά. Ευχαριστώ εκ των προτέρων.

ΤΟ ΣΥΝΔΡΟΜΟ ΤΗΣ ΤΕΛΕΙΟΤΗΤΑΣ

Είμαι σίγουρη ότι κάποια στιγμή στη ζωή μας όλοι μπαίνουμε στον πειρασμό να απαντήσουμε στην απολύτως υποθετική ερώτηση «*τι θα έκανα αν κέρδιζα το λαχείο;*». Τις συνηθισμένες απαντήσεις τις ξέρετε. Θα σας πω τη δική μου. *Θα παρέμενα για πάντα μαθήτρια και θα πήγαινα να σπουδάσω στα καλύτερα πανεπιστήμια του κόσμου από Αστροφυσική μέχρι Αιγυπτιολογία.* Καταλαβαίνω ότι μπορεί να σας ξενίζει και να μη συμφωνείτε. Δεκτό. Ξέρετε, όμως, γιατί θα διάλεγα να μείνω για πάντα μαθήτρια; Πέρα από τη φυσική μου περιέργεια και την αγάπη μου για τη μάθηση, μου αρέσει ο ρόλος αυτός γιατί επιτρέπει να κάνεις όσα λάθη θέλεις χωρίς κανένα ουσιαστικό κόστος.

Αυτό ακριβώς είναι το μεγαλύτερο πλεονέκτημα των μαθητών: ΕΠΙΤΡΕΠΟΝΤΑΙ ΑΠΕΡΙΟΡΙΣΤΑ ΛΑΘΗ. Και είναι προφανής ο λόγος. Πώς θα ανακαλύψεις κάτι νέο, αν δεν δοκιμάσεις κάτι νέο, κάτι διαφορετικό απ' αυτό που ξέρεις καλά, κάτι που δεν μπορείς να πεις με ββαιότητα πού οδηγεί;

Δυστυχώς, αυτό το δικαίωμα στο λάθος, το στερούνται οι σημερινοί μαθητές. Με κάποιον πολύ σκληρό τρόπο, τους έχουν κάνει να πιστεύουν πως πρέπει πάντα να λένε το σωστό, να είναι τέλειοι και να μην αφήνουν το παραμικρό περιθώριο για διορθώσεις ή βελτίωση. Χρόνο με το χρόνο, η πίεση αυτή γίνεται ολοένα και μεγαλύτερη με τραγικά αποτελέσματα.

Το βλέπω καθημερινά στους φοιτητές μου. Φοβούνται να σηκώσουν χέρι για να απαντήσουν σε μια ερώτηση, όταν δεν ξέρουν κατά 1.000% τη σωστή απάντηση. Σε κάθε ενδιαφέρουσα δηλαδή ερώτηση. Ακόμα χειρότερα, φοβούνται να πουν τη γνώμη τους σε ερωτήσεις ή θέματα που δεν έχουν σωστή απάντηση έτσι κι αλλιώς και το έχω ξεκαθαρίσει απ' την αρχή. Ξέρετε, τις περισσότερες φορές δεν υπάρχει σωστό και λάθος. Κι όμως, φοβούνται μήπως κάνουν λάθος ακόμα κι εκεί που δεν υπάρχει περίπτωση να κάνουν λάθος, γιατί το μόνο που χρειάζεται είναι να πουν τη γνώμη τους. Πολλοί, μάλιστα, εκπλήσσονται ή θεωρούν πως δεν έμαθαν κάτι από μια μελέτη περίπτωσης ή μια άσκηση, στην οποία δεν υπάρχει μία, μοναδική σωστή απάντηση. Αν στο τέλος, η «παντογνώστρια καθηγήτρια» δεν τους μεταφέρει την «απόλυτη αλήθεια», μπερδεύονται.

Τραγικό δεν είναι; Και απάνθρωπο. Και εξαντλητικό. Να προσπαθείς να βρεις και να μάθεις το «σωστό» σε κάθε περίπτωση, σε κάθε πιθανή υποπερίπτωση. Και μέχρι τότε, να μην τολμάς να ρωτήσεις, να αμφισβητήσεις, να διαφωνήσεις, να προτείνεις, να δημιουργήσεις. Να μένεις πάντα (γιατί ποτέ δεν εξαντλούνται τα σωστά που μπορείς να διαβάσεις ή να ακούσεις) παθητικός δέκτης της περιέργειας και της δημιουργίας των άλλων. Και είναι και απερίοριστα βαρετό, πρέπει να προσθέσω. Κι εξηγεί σε ένα βαθμό γιατί οι μαθητές βαριούνται το σχολείο. Άμα το δει κανείς μέσα απ' αυτό το πρίσμα, το σχολείο είναι το πιο βαρετό πράγμα του κόσμου.

Φοβούνται επίσης οι μαθητές να κάνουν διευκρινιστικές ερωτήσεις. Να πουν «αυτό δεν το κατάλαβα, μπορείτε να το ξαναπείτε;». Ειλικρινά, δεν αντιλαμβάνομαι γιατί. Εκείνο που πιστεύω πάντα είναι πως το να **ξέρει** κάποιος **τι δεν κατάλαβε** σημαίνει ότι **ξέρει** πρώτα **τι κατάλαβε**. Κι αυτό με τη σειρά του, ότι **κάτι κατάλαβε**. Άρα είναι αξιέπαινο το να έχεις απορίες.

Δεν φτάνει το μυαλό μου να εντοπίσει γιατί κάποιος πρέπει να καταλαβαίνει τα πάντα με την πρώτη ή με τη δεύτερη ή με την τρίτη. Ακόμη και το να μην κατανοήσεις κάτι ποτέ (με την έννοια του να μην αποδεχτείς τα επιχειρήματα που το συνοδεύουν) είναι ένα ενδεχόμενο σεβαστό και συμβαίνει σε όλους μας.

Δεν καταλαβαίνω ακόμα περισσότερο γιατί το να ακούσει κανείς κάτι καινούριο δεν μπορεί να του δημιουργήσει διάθεση για συμπληρωματικές πληροφορίες, για περισσότερο ψάξιμο. Ίσα-ίσα. Όταν ακούσεις κάτι ενδιαφέρον και άξιο λόγου, **πρέπει** να σου δημιουργηθούν απορίες, **πρέπει** να θέλεις να το ψάξεις περισσότερο. Στη δική μου τάξη, οι απορίες είναι το βαρόμετρο του πόσο καλό μάθημα κάνω, του πόσο ακούν οι μαθητές μου αυτά που λέω. Αν κανείς δεν ρωτάει τίποτα, μάλλον έχω αποτύχει και κανείς δεν άκουσε –πόσο μάλλον να κατάλαβε– το παραμικρό.

Το πιο ανησυχητικό, όμως, που βλέπω όλο και συχνότερα στους φοιτητές μου καθώς περνούν τα χρόνια, είναι ότι βρίσκονται συνεχώς σε θέση άμυνας χωρίς να υπάρχει ο παραμικρός λόγος. Αισθάνονται την ανάγκη να δικαιολογήσουν κάθε σχόλιο, κάθε παρατήρηση που τους κάνουν οι καθηγητές τους. Ακόμη κι αν γίνεται με τον πιο καλοπροαίρετο και ευγενικό τρόπο, με μοναδικό σκοπό τη βελτίωσή τους, ακόμα κι αν τους έχουν προηγουμένως διαβεβαιώσει ότι η δουλειά που έχουν κάνει είναι εξαιρετική. Αρνούνται πραγματικά να δεχτούν ότι υπάρχει κάτι που δεν σκέφτηκαν, κάτι που δεν υπολόγισαν, κάτι που δεν προετοίμασαν. Αν είναι έτσι, όμως, τότε γιατί έρχονται στο πανεπιστήμιο; Άμα τα κάνουν ήδη όλα τέλεια, ποιος ο λόγος; Το ερώτημα ισχύει και για το σχολείο. Άμα δεν έχει να σου μάθει τίποτα περισσότερο απ' όσα μαθαίνεις διαβάζοντας τα βιβλία σου, τότε δεν υπάρχει και λόγος ύπαρξης. Αν ο δάσκαλος δεν έχει να προσθέσει τίποτα σ' αυτό που μόνος σου προετοίμασες στο σπίτι, γιατί να χαραμίζεις τις ώρες

σου μαζί του; Σας διαβεβαιώνω, ο δάσκαλος που κάνει καλά τη δουλειά του σας βοηθάει να κάνετε το καλό καλύτερο. Γι' αυτό τις παρατηρήσεις του πρέπει να τις ακούτε. Ακόμα κι αν στο τέλος τις απορρίψετε ολοκληρωτικά ή διαφωνήσετε με ένα μέρος αυτών.

Υποθέτω πως η απόλυτα αμυντική στάση δεν είναι κάτι που αποκτούν οι φοιτητές ως διά μαγείας στο πανεπιστήμιο, αλλά με κάποιον τρόπο τους έχει επιβληθεί και στα προηγούμενα στάδια της εκπαίδευσης. Και πρόκειται για φαινόμενο που εντείνεται συνεχώς. Δεν ξέρω από πού πηγάζει, ούτε μπορώ να αποφασίσω αν είναι συγγνή αλαζονεία ή κρυμμένη ανασφάλεια. Πιθανότατα και τα δύο, αφού έτσι κι αλλιώς πάνε μαζί. Μπορεί βέβαια να είναι και αποτέλεσμα της τρομερής πίεσης που τους ασκείται από την κοινωνία, τους γονείς και το σύστημα να τα κάνουν όλα τέλεια. Μπορεί να πηγάζει κι απ' το γεγονός ότι όλοι τους τάζουν ευθέως ή έμμεσα πως μόλις μπουν στο πανεπιστήμιο θα τα ξέρουν όλα και θα έχει έρθει η ώρα της αναγνώρισης και της απόλαυσης. Ψυχολόγος ή κοινωνιολόγος δεν είμαι για να μπορέσω να προσεγγίσω τη διάγνωση των αιτίων του προβλήματος. Θίγω απλώς το αποτέλεσμα και το σύμπτωμα που βλέπω να εξαπλώνεται με ταχύτατους ρυθμούς και να καταστρέφει ολόκληρες γενιές ευνουχίζοντάς τις και αποκλείοντάς τις απ' το να μαθαίνουν –και να ζουν– σε τελική ανάλυση χωρίς κόμπλεξ.

Έχω ρωτήσει πολλές φορές τους φοιτητές μου γιατί διστάζουν να ρωτούν στην τάξη. Η απάντηση συνήθως είναι ότι αισθάνονται αμήχανα να κάνουν λάθος μπροστά στους συμφοιτητές τους ή να παραδεχτούν ότι κάτι δεν κατάλαβαν.

Για το πρώτο, τι να πω; Άμα αισθάνεσαι αμήχανα μπροστά στους φίλους σου, στους «συμπαίκτες» σου, τι θα πάθεις όταν βρεθείς ανάμεσα σε ξένους ή σε αντιπάλους; Το σχολείο αυτό το ρόλο παίζει. Να δημιουργήσει στα πρώτα χρόνια ένα ζεστό

και ασφαλές περιβάλλον που θα σου επιτρέπει να ρισκάρεις χωρίς συνέπειες και να σε προετοιμάζει για καταστάσεις με συνέπειες υπαρκτές και ίσως σοβαρές. Άμα δεν δοκιμάσει ένας ακροβάτης να ισορροπήσει σε τεντωμένο σχοινί πριν από την παράσταση με το δίχτυ ασφαλείας από κάτω και μόνο τους συναδέλφους του να παρακολουθούν, πώς θα ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της παράστασης με την παρουσία θεατών κι ενδεχομένως χωρίς περιθώριο λάθους;

Για το δεύτερο, επίσης δεν καταλαβαίνω το σκεπτικό. Σας είπα και πριν την άποψή μου. Για να σου δημιουργηθεί μια απορία, πρέπει πρώτα κάτι να έχεις καταλάβει. Οι απορίες είναι απόδειξη αντίληψης, κατανόησης και ενδιαφέροντος. Οι περισσότεροι διαφωνούν και εκπλήσσονται με την ερμηνεία που δίνω σ' αυτές. Εκεί δε που μερικοί μένουν άφωνοι είναι όταν με ακούνε να απαντώ σε κάποια ερώτησή τους «δεν ξέρω, να το ψάξουμε».

Είναι δυνατόν η καθηγήτριά τους να μην ξέρει κάτι και κυρίως να το παραδέχεται μπροστά στους μαθητές της;?!?!?!?!?

Εγώ, πάλι, αναρωτιέμαι το αντίθετο. Είναι δυνατόν ένας άνθρωπος να ξέρει τα πάντα; Ακόμα και για ένα πολύ περιορισμένο αντικείμενο, όπως η διδακτέα ύλη ενός μαθήματος. Όχι, δεν είναι δυνατόν. Απλώς, δεν γίνεται. Κάθε στιγμή συμβαίνει και κάτι καινούριο, ανακαλύπτεται και κάτι καινούριο. Κι αν οι καθηγητές κάνουν καλά τη δουλειά τους, παραμένουν πρώτα μαθητές κι ενημερώνονται για τα καινούρια όσο μπορούν. Ποτέ, όμως, δεν είναι δυνατόν να καλύψουν τα πάντα και να προβλέψουν όλες τις πιθανές απορίες.

Θα συμφωνήσετε πως δεν υπάρχουν πολλά πιο γελοία παραδείγματα απ' αυτό που δυστυχώς συμβαίνει όχι σπάνια σε εκπαιδευτικούς όλων των βαθμίδων, όταν τους ρωτούν κάτι στο οποίο δεν ξέρουν να απαντήσουν. Με αυστηρό και αλαζονικό ύφος απαντούν *«Αυτό δεν ενδιαφέρει την τάξη, να το*